

tudo nominum conjunctorum diversis verbis unam rem significantium : *Peccavimus cum patribus nostris, injuste egimus, iniquitatem fecimus.* Pag. 300.

Σωματοποιία, somatopoiia, id est corporis attributio, quoties rebus incorporatis corpora tribuuntur : *Miseri cordia et veritas obtulerunt sibi; justitia et pax complexæ sunt se.* Pag. 289.

Σύλληψις, syllepsis est quoties casus discrepantes in unam significantiam congregamus : *Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in univ:sa terra! Domine casus vocativus, contra usum illi Dominus, qui est nominativus, videtur adjunctus.* Pag. 34.

Syllogismus categoricus. Omnis justus lætatur in Domino; omnis qui lætatur in Domino recto corde est: omnis igitur justus recto corde est. *Lætamini in Domino et exultate, justi; et gloriamini omnes recti corde.* Pag. 105.

Syllogismus quinquepartitus vel oratorius. Propositio est enim : *Quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me? Spera in Domino, quoniam confitebor illi salutare vultus mei.* Probatio propositionis quatuor versibus qui sequuntur procul dubio continetur adjuncta. Deinde provenit assumptio : *Dicam Do, Susceptor meus es, quare me oblitus es? quare me repulisti, et quare tristis incedo, dum affligit me inimicus?* Sequitur duobus aliis versibus probatio assumptionis. Inferitur postremum sub repetitione primi versus, propositi syllogismi decora conclusio : *Quare tristis es, anima mea, etc.* Pag. 144.

Syllogismus enthymematicus. Vide *enthymema*. *Συναθροισμός, synathroismos*, id est congregatio, quoties plurimæ res in unum, et multa crimina alligantur : *Salvum me fac, Domine, quoniam defecit sanctus, quoniam diminutæ sunt veritates a filiis hominum.* Pag. 45 et 78.

Σύγκρισις, syncrisis, id est comparatio, dum comparatione quadam justofem causam nostram, quam adversarii demonstramus : *Hi in curribus, et hi in equis; nos autem in nomine Domini Dei nostri magnificabimur.* Pag. 68 et 87.

Συγγράμματα, syngraphmata, id est concessio, quoties aliqua importune desiderantibus conceduntur, quæ ad utilitatem eorum pertinere non possunt : *Et manducaverunt, et saturati sunt nimis; et desiderium eorum attulit eis.* Pag. 267.

Συνδυασμός, syndyasmos, syndesmos, vel, ut mss., *syndicasmos*, id est collatio, quando sibi aut personæ aut causæ sive ex contrario, sive ex simili comparantur : *Eloquia Domini eloquia casta.* Illic eloquia divina laudantur; superius vero sermo humanus arguitur. Pag. 46 et 178.

Συνυπόθεσις, synecdoche est figura quæ significat a toto partem : *Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo; narrabo omnia mirabilia tua.* Pag. 37 et 75. Item significat a parte totum : *Exaudi orationem meam; ad te omnis caro veniet.* Pag. 211 et 250. Item, cum per id quod sequitur possumus intelligere quod præcedit. Pag. 74.

T

Ταπίνωσις, tapinosis, id est humiliatio, quoties magnitudo mirabilis rebus humillimis comparatur : *Ego autem sum vermis et non homo, opprobrium hominum et abjectio plebis.* Pag. 75 et 129. Item quando ejusti-bet rei magnitudo minuitur in exiguam parvitatem : *Quoniam mille anni ante oculos tuos tanquam dies hesternæ quæ præterit, et sicut custodia in nocte.* Pag. 305 et 339.

Ταυτολογία, tautologia, id est ejusdem sermonis iteratio. *Desiderium animæ ejus tribuisti ei.* Desiderium ejus animæ fuit, sicut in Evangelio dicit : *Desiderio desideravi manducare vobiscum hoc pascha* (Luc. xxi, 15). Pag. 69 et 218.

Z

Ζεύγμα, zeugma, id est conjunctio, quando multa pendentia aut uno verbo, aut una sententia concluduntur : *Qui facit hæc, non movabitur in æternum.* Pag. 52.

M. AURELI CASIODORI DE ANIMA.

PRÆFATIO.

627 Cum jam suscepti operis optato fine gaude-rem, meque duodecim voluminibus jactatum, quietis [ms. B. *Maria de Noa*, quietus] portus exciperet, ubi etsi non laudatus, certe liberatus adveneram, amicorum me suave collegium in salum rursus cogitationis expressit, postulans ut aliqua quæ tam in libris sacris, quam in sæcularibus abstrusa compereram, de animæ substantia, vel de ejus virtutibus aperirem, cui datum est tam ingentium [ms. *Juret.*, ingentia] rerum secreta reserare : addens nimis ineptum esse, si eam, per quam plura cognoscimus, quasi a nobis alienam ignorare patiamur, dnm ad omnia sit utile nosse qua sapimus. Nulla enim peregrina res est de sensu proprio loqui, quando sibi natura interrogata respondet; nec longe tendit, ut se invenire prævaleat; nobiscum semper est ipsa quam quærimus, adest, tractat, loquitur, et (si fas est) inter ista nescitur.

Proinde nota esse debet, quæ sibi præsto est : quia tunc magis ante se ponitur, cum subtilius de ipsa tractatur. Nam dum a sapientibus præceptum sit ut cognoscamus nosmetipsos, quemadmodum sustineri potest, si nos habemus incognitos? Cupimus enim nosse planetarum cælo contrarios cursus, signorum consentaneum lapsum. Sunt enim ex eis alia manentia, motuque carentia, alia vero quæ mobili semper rotatione vertuntur, nec ullis temporibus conquiescant. Hæc ut mandani doctores exquirere tentaverunt, harmonicis delectationibus inæstimabili modulatione volvuntur. Quorum tinnitus atque concentus adunatus efficit dulcisonum melos.

Desideramus etiam comprehendere altitudinem ætheris, mensuram telluris, nubigeras pluvias, sive grandinis procellas, tremorem stabilium terrarum, naturam vagantium ventorum, profunditatem inconstantis maris, potestates virentium herbarum, qua-

tuer elementorum per omne corpus dissociatas complexiones, et ferendum est ipsam se scire non posse, cui superne datum est tanta discutere? Non enim aliquid contentione [*ed.* contentione] quærimus, sed res profundissimas modè tissime nosse desideramus. Discamus ergo primum, quare anima dicatur; deinde, qualis sit ejus definitio. Tertio, quæ sit ejus qualitas substantialis. Quarto, si formam aliquam habere credenda est. Quinto, quas virtutes habeat morales, quas Græci ἀρετὰς vocant, ad decus ejus et gloriam contributas. Sexto, quæ illi sint virtutes naturales, ad substantiam scilicet corporis continendam. Septimo, de origine animæ disseratur. Octavo, cum sit per omnia membra diffusa, ubi potius insidere credenda est. Nono, de corporis ipsius forma et compositione noscamus. Decimo, quas proprietates habeat anima peccatorum, per competentia nobis signa declaretur. Undecimo, qua noscantur discretionè, justorum; quatenus quas oculis istis videre non possumus, per indicia probabilia colligamus. Duodecimo, in resurrectione, quam vere sapiens credit, quid de singulis fieri sentiat, maxime desideramus agnoscere; quatenus fragilia corda mortalium ad divinitus promissa desideria concitentur. Hæc nobis (præstante Deo) ordine custodito responde; ut et nos facile possimus imbui, et tu gloriam debeas invenire doctoris.

Dixi propositiones hæc non præceptis regum [*ms. S. Aud.*, legum], * quæ nuper agebantur, sed profundis et remotis dialogis convenire, qui non tam istas aures corporeas, sed interioris hominis intentum atque purissimum quærere probantur auditum, nec ideo facile posse de ipsa dici, quia per 628 eam innumera novimus explicari. Oculum enim ^b, qui usque ad sidera tendit, se videre non prævalet; et palatus noster, cum diversa gustu sentiat, cujus ipse sit saporis ignorat. Nares etiam fragrantium corporum varios odores attrahunt; sed quid oleant ipsæ non sentiunt. Cerebrum denique nosticum, licet sensum membris reliquis tradat, ipsum tamen sensum legitur non habere.

Deinde qualis fatigatus possim disserere, qui jam ad laboris terminum avida mente properarem? Postremo tam suaves amici imponentis iterum cogitare, quod a cogendo dici absoluta cognoscitis ratione consistare; præsertim dum hæc res a multis disputata, sed peno inexplicabilis videbatur esse derelicta. Sed cum his ac talibus ingentia eorum multis allegationibus nequiverim superare, nec mihi concedere meum velle decrevisset: victus petii ut me saltem diebus aliquot sustinerent, nec præcipitanter quærerent quod plenum difficultatibus imperarent [*ms. A et N.*, impetrarent]. Quocirca illud mihi accidit Prothei, qui quod voluntate non eligebat prædare, constrictus vinculis cogebatur absolvere. Hoc tamen inde tolerabile

A visum est, quia de tali re urgebar dicere; quæ si (Deo favente) veraciter exprimat, et audientem merito recreat, et sensum bene persuadentis illuminat. Quapropter antequam rem ingrediar expetitam, oportet prius nominum similitudines, quasi ramos obviantes abscidere, ne semitam disputationis nostræ vocabulorum consonantium silva umbris imaginibus videatur intexere.

CAPUT PRIMUM.

Quare anima dicatur.

Anima igitur hominis proprie dicitur, non etiam pecudum, quia illorum vita in sanguine tantum nascitur constituta. Hæc vero quoniam immortalis est, anima recte appellatur, quasi ἀναιμα, id est a sanguine longe discreta: quia et post mortem corporis perfectam ejus constat esse substantiam, sicut in subsequentibus suo loco declarabitur. Alii vero appellatam animam dicunt, eo quod animet substantiam corporis sui atque vivificet. Animus vero dicitur ἀπὸ τοῦ ἀνίμου, id est a vento, eo quod velocissime cogitatio ejus ad similitudinem venti motu celeri pervagatur. Fit autem ex appetitu animæ pro desiderii ejus qualitate commotus. Mens autem dicitur ἀπὸ τῆς μῆνης, id est a luna *; quæ licet varia vicissitudine commutetur, quadam se tamen in id quod fuit, perfecta novitate restituit. Modo enim tribulationibus attenuata, quasi probatur obscura; modo iterum in vigorem naturalem lætitia commente reparatur.

Spiritus itaque triplici modo dicitur. Appellatur enim veraciter et proprie spiritus Deus: nullius indigens, ipse vero a creaturis omnibus indiget; inspirans quod [*ed.*, quo] vult, et dispensans omnia prout vult; complens universa, totus in toto, immobilis loco, et volubilitate [*ms.*, Voluntate] æternus, cuiusque quæ summa sunt singulariter potens. Vocamus et spiritum substantiam tenuem nobisque invisibilem, creatam, immortalem, quantum illi utiliter datum est, valentem. Tertio spiritum dicimus per totum corpus emissum atque receptum, per quem vita mortalium flatu necessario continetur, nec aliquando otium capiens, jugi mobilitate reparatur.

Atque ideo sciendum est animum et mentem proprie animam non vocari; sed quia res istæ in anima excellunt, interdum per licentiam sic dicuntur. Nec pro anima utique spiritus distincte ponitur, quia hoc illi nomen est commune cum cæteris, id est, angelis, potestatibus aeris, et quæcumque spiritu continentur. Nec iste spiritus veraciter potest dici anima, qui aeris alternatione [*ms. S. Aud.*, altercatione] resolvitur, quando cum pecoribus illi res ista communis est. Restat ut segregatim atque significanter anima hominis dicatur spiritalis substantia, quæ nullatenus sanguinis effusione consumitur. Nunc de ipsius animæ substantia liberius disseramus, quia eam a similitudine nominum necessaria separatione discrevimus. Qua-

* Alludit ad varias formulas a se scriptas, cum esset cancellarius in aula regum Gothorum.

^b V. de Basilium homil. 9 in Hexæmer., circa finem.

* Anima lunæ comparatur; sic etiam Ecclesia eadem ratione ab Ambrosio in epistola contra Symmachum pag. 231; et Glica in Animalib. pag. 52.

propter imprimis prægnantem ^a [ed., primatem] rerum definitionem captissima deliberatione formemus; ut consequentia, quæ inde potuerint nasci, fide generis [ed., genitoris] sui facillime videantur agnosci.

CAPUT II.

De definitione animæ.

Magistri sæcularium litterarum aiunt animam e se substantiam simplicem, speciem naturalem, distantem a materia corporis sui, organum membrorum, et virtutem vitæ habentem. Anima autem hominis, ut veracium doctorum consentit auctoritas, est a Deo creata, spiritalis propriaque substantia, sui corporis vivificatrix, rationalis quidem et immortalis, sed in bonum malumque convertibilis. Edita [ed., Editum] est quasi parturiale ovum, ubi vita futuræ avis, pennarumque grata varietas continentur. Nunc aperitur in partes, quia hominum consuetudo est facilius discere [ms. S. Aud., dicere] quæ divisa possunt evidentius elucere.

A Deo fieri, vel factas hominum animas prudentium nullus ignorat. Quando omne quod existit aut Creator est, aut creatura. Creatrix igitur nulla creata potest esse substantia: quoniam ut ipsa subsistat, indiget Deo, et dare non potest alteri subsistentiam [ms. S. Aud., substantiam], quam tantum ut haberet, accipit. Superest ut eam verissime a Divinitate conditam esse fateamur, quæ sola creare potest mortalia et immortalia. Evidenter enim legitur in Salomone: *Et revertatur pulvis in terram sicut erat, et spiritus revertatur ad Deum, qui dedit eum* (Eccli. xii, 7). Et alibi: *Omnem statum ego feci* (Isai. lvii, 16).

Hanc proinde spiritualem [ed., specialem] substantiam probabilis et absoluta ratio constituitur: quia dum omnia corporalia tribus noverimus lineis contineri, longitudine, latitudine, profunditate, nihil tale probatur in anima reperiri. Deinde quod corpori sociata, quamvis ipsius mole prægravetur, opiniones rerum sollicita curiositate perpendit, cœlestia profunde cogitat, naturalia subtili indagatione investigat, et de ipso quoque Conditore suo ardua nosse desiderat. Quod **629** si esset corporalis, cogitationibus suis spiritalia nec cerneret utique, nec videret. Cesset ergo de ejus corporalitate suspicio, quando et definitionem corporis a se omnibus modis reddit alienam, et tales causas exquirat, ad quas solus sublimis spiritus pervenire contendit. Hinc est quod et scripturis sanctis justissime commonetur, omnia mundi istius visualia contemnere: quoniam ipsa incorporea est, ut merito ad spiritalia tendat, quibus se similem cognoscit esse formatam. Propria est utique illi substantia, quando nullus spiritus alter carnem suscipit, et ejus passionibus aut condoleat, aut lætetur.

Illa autem, quomodo diximus, sui corporis vivificatrix est: quia mox ut data fuerit, ineffabili conditione diligit carnem suam [ed., carcerem suam amat], propter quod libera esse non potest, quia do-

A loribus ejus vehementer afficitur; formidat interitum [ms. Aud., mori], quæ non potest mori; et sic est ad corporis sui casus trepida, ut ipsam magis sustinere credas extrema, quæ non potest dolere per naturam. Saluberrima quoque carnis temperatione perfruitur, oculorum speculatione depascitur, sanctorum delectatur auditibus, suavissimis jucundatur odoribus, necessaria gustus epulatione delinitur; et licet his rebus nullatenus ipsa vescatur, subductis tamen talibus, gravissimo morore conficitur; desiderans non sibi naturaliter accommoda, sed adjunctis artibus profutura. Hinc nonnunquam subrepat [ms., subripiunt] vitia contraria rationi, quando anima dilecto corpori indulgentius remittendo, locum noscitur præbere peccato. Vita igitur corporis susceptæ animæ presentia est; mors autem, ejus probatur abscensus. Sic diem dicimus, lustrante sole, qui cum disceaserit, nox vocatur. Vivit ergo corpus animæ præsidio, et ex ipsa probatur accipere, unde se prævalet commovere.

Sed quoniam et hoc quoque ad vitæ genus de quo loquimur no-scitur pertinere, sciendum est, cum se partibus corporis ille vigor ignitus infuderit, materiamque carnalem spiritus vitalis afflaverit, si quod fortasse vulnus acceperit, statim condolet, quia ubique substantialiter inserta est. Quod si virtus ejus tantum esset, calorque corpus vegetaret ^b, incisum digitum non poterat condolere; sicut nec sol probatur quidquam sentire, si ejus radios secare tentaveris. Tota ergo est in partibus suis, nec alibi major, alibi minor est: sed [ms. Aud., nec] alicubi intensius, alicubi remissius, ubique tamen vitali intensione porrigitur. Colligit se in unum atque copulat; membra eua non sinit defluere vel contabescere, quæ vitali vigore custodit; alimenta competentia ubique dispergit, congruentiam in eis modumque conservans. M'rum præterea videtur rem incorpoream membris solidissimis colligatam, et sic distantes naturas in unam convenientiam fuisse perductas, ut nec anima se possit segregare cum velit, nec retinere, cum jussione Creatoris agnoverit. Claustra illi sunt universa, cum præcipitur insidere; aperta redduntur omnia, cum jubetur exire. Nam si acerbis dolor vulneris infligatur, sine auctoris imperio non amittitur, sicut nec sine ipsius munere ^D custoditur. Hinc est quod frequenter graviter vulneratos videmus evadere, et rursus levibus occasionebus interire.

Rationem vero homini inesse quis dubitet? quando divina tractat, humana sapit, artibus docetur egregiis, disciplinis eruditur eximiis; et hinc cætera animalia decenter excellit, quod eum ratio decora componit.

Rationem vero dico animi probabilem motum, qui per ea quæ conceduntur atque nota sunt, ad aliquod ignotum ducitur, perveniens ad veritatis arcanum. Hæc conjecturis atque argumentis ad illud properare

^a Prægnans definitio recte; nam dicit in fine capituli sequentis: *Ecce gravida definitio illa jam fœta est.*

^b Ed., nisi virtus ejus, scilicet calor, tantum membra vegetaret.

cupit, quod in rerum natura esse cognoscit. Ipsa enim vera, et pura, et certa ratio dicenda est, quæ ab omni imagine falsitatis redditur aliena. Datum est ergo illi cogitationes suas quodammodo apprehendere, et per obsequium linguæ volubili motione [var., mutatione] disserere. In corpore posita anima, quam multa videt non a se egrediens! Quam diversa circumspicit! Ubique quasi distenditur, et animæ fieri discessio non probatur: movetur, erigitur, fluctuari cognoscitur, et in seipsa tanquam in magno currens spatium pervagatur. Hæc non exit ad causas, sed tractatibus [ed., tractibus] suis sibi representat quod sua cogitatione respiciat: modo quod oculis vidit carnalibus, modo quod phantastica imaginatione concepit. Cogitat plæne singulatim, sicut et loquitur; per ordinem sensus nihil perficit [ed., proficit], cum se diversitate confundit: quia Divinitatis est proprium multa disponere, et omnia simul modulis competentibus explicare.

Rationis itaque largitate dotata, quot bona munere Divinitatis invenit! Litterarum formas reperit, diversarum artium utilitates disciplinasque protulit, civitates defensibili muro cinxit, varii generis amictus [Jur., arma] ejecit, meliores fructus per industriam exegit, terras transcurrit, abyssos alto [ms. Aud., apto] navigio, vastos montes in usum viantium perforavit, portus ad utilitatem navigantium lunari dispositione conclusit, ornavit pulcherrima fabricarum dispositione tellurem. Quis jam de ejus ratione dubitet, quando ab auctore suo illuminata facit arte conspici, quod debeat sub omni celebritate laudari? Convenit nunc de ejus immortalitate disserere.

Immortales esse animas auctores sæcularium litterarum multifarie probaverunt, dicentes: Si omne quod vivificat aliud, in semetipso vivit, et utique immortale est; anima autem, quoniam vivificat corpus, in semetipsa vivit: utique immortalis est. Dicunt etiam: Omnia immortalia simplicia sunt; anima autem non est harmonica, neque constat ex pluribus, sed simplex natura est: anima igitur immortalis est. Iterumque proponunt: Quidquid a contrarietate originali non corrumpitur, immortale jugiter perseverat; anima igitur, quoniam simplex atque pura est, sine dubio immortalis est. Adjiciunt quoque: Omne rationale quod seipsum movet, immortale est; anima autem rationalis seipsam movet; igitur immortalis est. Nos autem immortales esse animas facile veridicis lectionibus approbamus. Nam cum eas ad imaginem et similitudinem auctoris sui legamus effectas, quis audeat contra sanctam auctoritatem mortales dicere? ut impudenter potius asseratur eas a Creatoris sui similitudine discrepare. Nam quemadmodum poterat esse imago aut similitudo Dei, si animæ hominum mortis termino clauderentur? Ille enim ineffabiliter semper vivens, ineffabiliter semper manens, perennitatem ipse custodiens, qui omnia continet, omnia disponit, potens est sine dubitatione immortalis immortalia facere, et pro suo modulo vitæ competentia dare.

630 Dicet aliquis: Quomodo sum similis Deo, cum immortalia minime creare prævaleam? Coli sic per aliquam comparisonem respondendum esse judicamus: Nunquid pictura, quæ nobis est similis, potest imitari quæ facimus? Imago enim potest aliquam habere similitudinem. Cæterum hoc non potest implere, quod veritas. Nam et hinc immortalem debemus agnoscere, quod appetit de immortalitate cogitare; desiderat enim post mortem corporis sui nominis famam relinquere, cupit sine fine laudari; et bona conscientia plus est de futuris attonita, ne a posteris maculetur relata. Hinc est quod inter sublimiores constat auctores, quia quidquid dignitate rationis erigitur, mortis injuria non premitur. Adde quod veritas absolute proficitur malis iuge supplicium, bonis perpetua gaudia se daturam; ut non sit fas cum hæsitacione recipi, quod dignatur omnipotens Divinitas polliceri.

Verum hanc immortalitatem animæ, non talem debemus advertere, quæ nullam recipiat passionem; est enim mutabilitati obnoxia et mœroribus pervia; sed tamen inter quævis tædia vel anxietates continuationis beneficio perseverat. Singulariter autem immortalis Deus est, singulariter justus, singulariter potens, singulariter bonus, singulariter sanctus. Quoniam licet ista, vel his similia hominibus vel angelis inesse dicantur, nullatenus tamen ad ejus altitudinem reverendæ potestatis attingunt. Omnes enim arduæ virtutes in summitate ista plenissimæ atque perfectissimæ sunt, quæ creaturis universis, ipsius largitate pro suo modulo conceduntur.

Nunc sciendum est hæc immortalis anima quemadmodum degere sentiat. Vivit in se post hujus sæculi amissionem non reflante spiritu, sicut corpus, sed æquali mobilitate, quæ illi attributa est: pura, subtilis, cita, æterna, videt, audit, tangit, ac reliquis sensibus efficacius valet; non jam ex partibus suis hæc intelligens, sed omnia spiritualiter [ed., specialiter] ex toto cognoscens. Alioquin absurdum est putare minus posse liberam, quam mole brutissimi corporis ingratam. Talia enim intelligere pro se non dubium est, et angelos et potestates aereas, vel cætera quæ sublimi atque immortalis substantia constare noscuntur. Reliquum est ut nunc obnoxiam mobilitati corrente ordine doceamus. Atque utinam esset ambiguum, et non facile probaremus, in quam partem frequenter currimus [ed., incurrimus].

Quis autem dubitet, modo nos esse gaudio sublevatos, modo mœrore dejectos; modo pietate mites, modo indignatione terribiles; nunc ad virtutes animos erigere, nunc iterum ad vitia declinare? Alia tenaciter assumimus, alia oblivione respicimus; quod nunc placet, post displicet. Bonorum etiam sermonibus ædificamur, malorum colloquutione destruiamur; et quantum proficimus cum rectis, tantum deteriores esse novimus cum pessimis. Nam si nos unus rigor, unum propositum contineret, nec boni ex malis, nec beati ex improbis mutabilitatis beneficio redderemur. Sed ut causa varietatis [ms. Aud., veritatis] hujus

evidentius possit agnosci, recordemur (ut dictum est) A prudentiam non esse nobis immutabilem contribulam; et ideo sapimus, cum divina illuminatione bene gerimus; atque iterum desipimus, cum delictis caligantibus obscuramur [ed., obcæcamur]. Affectio enim, quæ venit et recedit, semper incerta est. Solus omnipotens Deus est, cui hoc est esse quod sapere, hoc est posse quod vivere, hoc est velle quod facere. Et merito, quando universa quæ vere bona sunt non ad illum veniunt, sed ab ipso procedunt.

Quapropter hæc anima, cujus diximus originem, non intelligenda est pars Dei, ut quidam dementium irreligiosa voluntate putaverunt, quia convertibilis est; neque angelorum, quia carni sociabilis est; neque ex aere, neque ex igne, neque ex aqua, neque ex terra, neque ex eis quæ mutua complexionem junguntur; sed B simplex et propria quædam natura, et ab aliis spiritibus discreta substantia, quam longe subtiliorem aere, et lucidiorem debemus advertere, quando istum vulgariter intuemur, illam vero conditione carnis aspicere non valemus. Hanc speciem naturalis mobilitas semper exagitat ad cogitationes suas communiter explicandas. Hinc est quod per quietem remissi, dum materia nobis fuerit solitæ cogitationis abstracta, necdum intenti ad quotidianas fuerimus solemniter actiones, et res varias nunc falsis, nunc veris inspectionibus somniamus. Parum est quod sopitis sensibus volatica imaginatione deludimur, dum frequenter etiam vigilantes a nostra contemplatione traducimur. Sæpe enim cum nos in oratione magna intentione dirigimus, ludo nescio quo insperatis [ed., inspiratis] C subito cogitationibus amovemur; et ita provenit, ut menti nescio quod adversum suggeratur, quod dispositum non habemus.

Constat ergo animam in hoc mundo instabili et variabili voluntate converti, bonarumque rerum esse amissibilem ac receptibilem, nec uno semper voluntatis suæ rigore subsistere, sed etiam contra propositum suum multiplici se conversione mutare. Nec de illis sumus qui dicunt recolere magis animas *, quam discere usuales artes et reliquas disciplinas; cum et ad interrogata sint paratæ, ubi potuerint intellectu perveniente [ed., interveniente] contingere, et nova sic audiant, quasi nihil ex eis ante didicissent. Ecce gravis definitio illa jam feta est, ecce in lucem (ni fallor) quæ fuerant clausa, proruperunt. Non est D quidquam de proposita complexionem derelictum, cujus talis est disciplina, ut id quod intendit, ita explicet atque determinet, ut neque minus, neque amplius aliquid dixisse videatur. Nunc ad substantialem ejus qualitatem sollicitis sensibus accedamus, quam interrogationis vestræ tertium locum tenere memoramini.

CAPUT III.

De qualitate substantiali animæ.

Qualitatem itaque substantiæ hujus auctores igneam esse dixerunt, propterea quod mobili semper ardore

vegetetur, et juncta corpori calore suo membra vivifret; deinde quod cuncta cœlestia flammæ referunt vigore constare, non isto fumeo, consumptibili et temporali, sed ex tranquillo, nutritore atque immortalis. Hoc neque minuitur, neque crescit; sed in susceptæ originis dignitate jugiter perseverat. Quod ideo finire nequit, quia nulla ut corpus, aliquot elementorum diversitate concretum est. Unum enim atque simplex habere nescit adverum; et ideo semper manet, quoniam in essentia sua non habet litem. Sic immortalia cuncta creata dicuntur, quibus spiritualis est concessa substantia. Nos autem lumen esse potius non improbe dixerimus propter imaginem Dei, quam inter conditiones rerum (quantum illi pro modulo suo necessarium fuit) decenter accepisse memoratur. Ipse enim Deus omnipotens *solus habet immortalitatem, et lumen habitat inaccessible* (I Tim. vi, 16), quod supra omnes claritates, vel admirationes sanitas mentis intelligit, sed imago aliquam habet similitudinem. Cæterum hæc lumen habere non potest, quod veritas. Illud autem, quod ineffabile veneramus [ed., veremur] arcanum, quod ubique totum et invisibiliter præsens est, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, una essentia et indiscreta majestas, splendor supra omnes fulgores, gloria super omne præconium, quod mundissima mens et Deo dedita [ed., dicata] potest quidem ex aliqua parte sentire, sed idoneo non valet explicare. Nam quemadmodum fas est de illo sufficienter dici qui creaturæ sensu non potest comprehendere?

Egrediamur licet pietate nimia modum animæ nostræ, et immensa religione supra nosmetipsos alta cogitatione sileamus, transeamus etiam potestates cœlestium creaturarum, profundeque tractemus quis sit qui tam magna una jussione, uno momento fecerit: tamen quidquid miramur, amplius est; quidquid sentimus, excelsius, dum ad illam imperspicibilem majestatem mens humana non penetrat. Una ergo ratio potentia hujus est venerari, quod investigabilis est; non definitivo quærere qualis quantusque sit.

His itaque rebus edocti, lumen aliquod substantiale animas habere, haud improbe videmur advertere, quando in Evangelio legitur: *Lumen quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* (Joan. 1, 9). Deinde, quando in cogitatione positi, nescio quid tenue, volubile, clarum in nobis esse sentimus, quod respicit sine sole, quod videt sine extraneo lumine. Nam si ipsum in se lucidum non esset, rerum tantam conspicientiam non haberet. Tenebrosis ista non data sunt. Omnia cæca torpescunt. Istius enim tam violenta sunt lumina, ut etiam intueantur absentia. Animæ tamen tunc multo clariiores atque immutabiliores efficiuntur, cum a Dei gratia bonis actibus [ed., factis] non recedunt. Earum enim speculativa virtute multa atque ardua, quæ in arcano naturæ recondita sunt, inspicere et comprehendere usu

* Animæ nulla reminiscencia est. Vide Arnobium, lib. II, pag. 519.

ipso certissimum est. Nunc inspiciamus utrum formas animæ habere credantur, quas incorporeas esse jam diximus.

CAPUT IV.

Utrum anima formam habeat.

Prius scire convenit, definitione majorum, formæ ipsius veracissimam complexionem : formam vero dico, quæ aliquod spatium linea lineisve concludit ; et sic facile datur intelligi, si eam possunt animæ suscipere, quas spiritali certum est vigore subsistere. Nam cum omnis forma aut in superficie sit aut in corpore, superficies non nisi in corpore, corpus vero solidum atque palpabile ; ab his autem rebus animam constet manifeste exceptam [ed., exemptam] : residuum est ut formas animæ nullatenus habere putandæ sint, sed valde infiguratæ atque incorporales in sua qualitate permaneant.

Nec illud moveat quod Apostolus de Christo Domino dicit : *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo* (Philip. 11, 6), etc. Ibi enim naturam vult intelligi. Cæterum incorporeus Deus, ubique totus, atque incomprehensibilis est, quam potuit habere formam? Illud autem quod in Evangelio legitur (Luc. xvi, 23, 24), post hujus lucis occasum Abrahæ sinibus egentem Lazarum fuisse susceptum ; divitem vero flammis adurentibus æstantem, guttam postulasse unde ejus temperaretur incendium ; ideo intelligitur positum, ut humani generis rerum ruinosæ præsumptio quid formidare debuisset agnosceret. Cæterum nec ille lingua locutus est, quam constat esse corpoream ; nec ille digitos habuit, unde cadentibus guttis incendium divitis temperare potuissent. Nam et reliqua in hunc modum suscipienda sunt, quæ a lectione simili continentur. Parum est enim quod de creatura ista memorantur ad consuetudinem humani generis instruendam : ipsum quoque auctorem impassibilem, immutabilem, perenniter uno modo manentem, furere legimus, dormire frequenter audivimus ; non quod talia possint Domino convenire, sed ut res aliquæ ex humana consuetudine facilius compendiosiusque noscantur. Sic animas, nobis informes, formas legimus frequenter accipere.

Solet etiam aliquos permovere, si anima non habeat quantitatem, dum eam constat intra corpus hominis contineri. Sed si definitionem veracissimam quantitatis revocemus in medium, quæ res singulas breviter semper absolvit, facile nobis probata veritas elucescit. Sic enim arithmetici eam compendiosa veritate describunt : Omnis quantitas aut de continuatis constat, ut arbor, homo, et mons ; aut de disjunctis, ut chorus, populus, vel acervus, et his similia. Sed cum anima neque de continuatis, neque de disjunctis sit, quia corpus non est, clarum est eam quantitatem penitus non habere ; sed ubiqueque est, nec formam recipit, nec habere nobis dicenda est aliquam quantitatem. Creatori tamen circumstantiis earum et quantitates patere posse credendum est, quia omnia sub mensura, numero et pondere creavit

PATROL. LXX.

(Sap. xi, 21) : et ipsi soli sunt vere nota, qui ea fecit, qui mira potentia ipsas quoque cogitationes nostras quasi res visibiles intuetur ; qui innocentis sanguinem audit clamantem (Gen. iv, 10) ; ad postremum, qui novit omnia antequam fiant. Tempus est venire ad virtutes morales, quæ sunt ambiendæ divitiæ ; et revera pretiosus census animarum, quas Græci ἀρετὰς vocant, quibus contra immunditiam corporalem suam nititur bona conscientia vindicare puritatem.

CAPUT V.

De moralibus virtutibus animæ.

Primum adversum prava vel iniqua justitiæ munimen objectum est ; cuius, ut veteres definire voluerunt, talis noscitur esse complexio. Justitia est habitus animi, pro communi utilitate servatus, suam cuique tribuens dignitatem. **632** Contra confusa et incerta prudentia utiliter adhibetur. Prudentia vero est rerum bonarum et malarum verax scientia. Contra adversa vel prospera remedialis opponitur fortitudo. Fortitudo autem est considerata periculorum susceptio et laborum firma perpassio. Contra igitur illicitas et voluptates fervidas moderatrix nobis temperantia suffragatur. Temperantia quippe est adversus libidinem atque alios non rectos impetus animi firma et moderata dominatio. His igitur munitionibus divina opitulatione concessis, velut quadruplici thorace circumdata, in hoc mundo mortifero salus animæ custoditur ; nec potest a vitis adiri, quæ tanta meruit tuitione vallari.

Sed hoc virtutum quadripartitum decus, trina (ut ita dixerim) parte completur. Prima est contemplatio, quæ aciem nostræ mentis extendit ad res subtilissimas intuendas. Secunda, judicialis, quæ discretionem boni mali que rationabili æstimatione pertractat. Tertia, memoria, cum res inspectæ atque deliberate in animi penetralibus fida commendatione reponuntur ; ut quasi in quodam conceptaculo suscipiamus, quæ frequenti meditatione combibimus. Vestiarum nostra cum fuerint plena nihil capiunt : hoc thesaurarium non gravatur oneratum, sed cum multa condiderit, sciendi desiderio plus requirit. Tetigimus supradictas partes quasi harmoniam trichordem. Tali enim numero delectatur anima : ipso etiam noscitur gaudere Divinitas.

Solent commovere aliqui subtilissimas quæstiones dicentes : Si Divinitas perfectas et rationabiles animas creat, cur aut posito sensu vivant infantes, aut juvenes inveniuntur excordes? Sed quis non intendat animas parvulorum Imbecillitate corporis, nec officia sensuum, nec ministeria posse explicare membrorum? Ut si ignem angusto vase concludas, altum (ut illius moris est) nequit appetere, quia eum arctissimum obetaculum constat operire. Tunc enim uniusque rei facultas sua videtur suppetere, cum illi nihil contrariam prævalet impedire. Sic et stultis juvenibus obviat, quod aut imparitate partium, aut crassitudine humorum materni uteri vitio susceptæ, anima inepta nimis habitatio [ms. And., bobetudine] deprimitur, et vim suam exercere non prævalet

inconvenientis domicilii sede præpedita; quod stultis accidere hodieque conspicimus, quos Græci *μωπίονες* vocant. Nam ut de usuali quoque dicamus eventum, quam multi morbis accedentibus, aut onerato cerebro, aut præcordiorum stupore confusi, acumen solitæ sapientiæ perdiderunt! Quanti etiam momentanea læsione mutati sunt! Nam et ipse qui celeberrime sapiens habetur, copioso prandio refertus, quam facile in crapulam dilapsus obtunditur, ut virum illum prudentissime disserentem, difficile vel vivum credas, quem se nec movere posse concipias! Unum tamen certissime scio, sapientes nimis felicissimos fieri, qui misericordia Domini a talibus adversitatibus redduntur alieni. Forte sint et aliæ causæ, quæ rationabili animæ ad motus proprios explicandos adversum ire videantur.

Cæterum animæ nec crescunt cum parvulis ^a, nec fatuis aliæ varia discretione tribuuntur; sed sicut immortalitatem jugiter sumunt, ita et rationales esse generaliter sentiuntur. Parvulis enim ratio crescit longa meditatione, non anima. Nunc ad reliqua currente ordine transeamus.

CAPUT VI.

De naturalibus virtutibus animæ.

Virtutes animæ naturales quinqueperitas veteres esse voluerunt. Prima est in utraque parte sensibilis, quæ nobis tribuit intelligentiæ sensum, per quam [*ms. And.*, quem] omnia incorporalia varia imaginatione sentimus: facit etiam corporales vigere sensus, id est, visum, auditum, odoratum, gustum et tactum, quo dura et mollia, lenia aspera que sentiuntur.

Secunda, imperativa, quæ jubet organis corporalibus motus diversos, quos implere decreverit: hoc est, transferri de loco ad locum, voces edere, membra curvare. Hæc exempli causa posuimus, ut in his similia dixisse videamur.

Tertia, præcipalis, cum ab omni actu remoti, in otium reponimur, et corporalibus sensibus quietis profundius aliquid firmiusque tractamus. Hinc est quod ætate maturi melius sapere judicantur: quia senescentibus membris et corporalibus sensibus mollitis, proxima [*alias*, pro maxime] parte in consilium transiunt: ubi dum mens amplius occupatur, robustior virtute adunationis efficitur. Sed iterum desipiunt, cum nimia debilitate deponuntur: quoniam datum est animabus ad tempus suorum sequi corporum necessitates.

Quarta, vitalis, id est calor animi naturalis, qui nobis propter suam fervorem moderandum, auras æthereas hauriendo atque reddendo, vitam tribuit et salutem.

Quinta, delectatio, hoc est appetitus boni malique, quem sub jucunditate animus concupiscit.

Eccæ iterum quadripartita subdivisione ad sustentationem corporis explicandam, pars ista refunditur. Prima est attractiva, rapiens de naturali, quod sibi

necessarium sentit. Secunda, retentoria, assumpta retinens, donec ex his utilis decoctio procuretur. Tertia, translativa, quæ accepta in aliud convertit atque transponit. Quarta, expulsiva, quæ ut natura fiat libera, sibi nocitura depellit. Solvimus (ut datum est) quasi alium nodum; inclinavimus velut sextum collem; ut difficultatis cacumine deplanato, inoffense ad reliqua gradiamur. Nunc ad originem animæ, quoniam difficultatibus plena est, cautissime veniamus.

CAPUT VII.

De origine animæ.

Legimus (*Gen. 11, 7*) in conditione rerum, mox ut de limo terræ corpus effectum est, statim Dominum insufflasse, factumque esse Adam in animam viventem. Insufflavit enim, dictum est, ad exprimendam operis dignitatem, ut agnosceretur aliquid eximium, quod ejus ore prolatum est. Cæterum hoc significat insufflatio ejus, quod mandatum et jussio. Nam insufflare quemadmodum potest, qui neque spiritum resolvit, neque buccas habet, quæ constat esse corporea? Hoc nonnulli secuti dixerunt, mox ut semen humanum coagulatum fuerit in vitalem substantiam, ill eo **633** creatas animas corporibus dari discretas atque perfectas. Medendi autem artifices quadragesimo die humanum atque mortale pecus animam dicunt accipere, cum se in utero matris coarperit commovere.

Opinione quoque fertur aliquorum, quod Creator ille potentissimus, sicut de corpore nostro semen carnis educit, ita et de animæ qualitate animam novam posse generari; quatenus originalis illius peccati, quod catholica constituitur Ecclesia, per traducem delicti rea possit ostendi, nisi dono baptismatis fuerit absoluta. Nam quemadmodum infans, qui peccandi non habet votum, reus debeat ullatenus inveniri, nisi aliqua ratione in ipsa origine animæ culpa videatur esse transfusa? Unde Pater Augustinus, religiosissima dubitatione [*ed.*, devotione] laudandus, nihil temere dicit esse firmandum, sed in ipsius esse secreto, sicut et alia multa, quæ nostra non potest nosse mediocritas. Hoc autem veraciter fixeque credendum est, et Deum animas creare, et occulta quadam ratione justissime illis imputare, quod primi hominis peccato teneantur obnoxie. Melius est enim in tam occultis causis conteri ignorantiam, quam periculosam assumere fortassis audaciam, cum dicat Apostolus: *Quis enim cognovit sensum Domini? Aut quis consiliarius ejus fuit (Rom. xi, 34)?* Et iterum: *Ex parte enim scimus, et ex parte prophetamus (I Cor. xiii, 9).*

Sed quoniam in hunc locum tenor nos disputationis adduxit, ut animas reas per traducem peccati generaliter esse diceremus, convenit animam Christi Domini in medium deducere, ne quis calumniosam intentione perversus, simili eam patet conditione constrictam. Audiamus igitur originem ejus sanctæ [*ed.*, sanctam] Mariæ semper Virgini digno præcone

^a Vide Tertullianum, lib. de Anima.

fuisse prophetatam. Ait angelus : *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi* ^a ; *propterea quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei* (Luc. 1, 35). Quis, rogo, in hac majestate nascendi aut originalis peccati credat esse culpam, aut profuam aliquam carnis suspicetur offensam? Absque peccato sine dubio venit, qui erat omnium peccata soluturus, conceptus mystico inspiramine, natus ex virgine. Nihil de Adam traxit qui ut Adæ malum vinceretur [ed., solveretur] advenit. Funis ille longissimus quo nos ligabamur, abruptus est; torrens qui nos rapiebat, ibi siccatus est. Jura sua mors perdidit, dum conditio nostra vitam Redemptoris accepit. Nam primus homo posteris transmisit exitium: veniens Christus Dominus credentibus contulit regna cœlorum. Per istum enim reparat amissum statum, qui ^b per illum perdidit meritum. Natus in gloria, conversatus sine macula. Quid potuit de illo trahere, quem contraria venit actione destrueret? Sanctæ origini vita sancta respondit. Qui sine peccato est genitus, nulla est mundi labe superatus. Suscepit verum hominem natura, non vitium. Respuit quod protoplastus deliquit, et assumpsit hominem purissimum, quem creavit: non peccatum suscipiens, sed carnem peccati sine aliqua injuria pollutionis assumens. Suavis quidem nimium mihi facta digressio est, dum suspensiones improbas amovere contendo. Sed dum ad aliud tendimus, hic [ms., hinc] dicere multa non possumus. Restat nunc ut ordinem et propositum prosequentes, de sede animæ dicere debeamus.

CAPUT VIII.

De sede animæ.

Quidam sedem animæ, quamvis sit in corpore toto diffusa, in corde esse voluerunt, dicentes quod ibi purissimus sanguis et vitalis spiritus continetur, ut [ms. Aud., et] inde etiam cogitationes sive bonas sive malas exire confirmant; quod animæ virtutem operari posse non dubium est.

Plurimi autem in capite insidere manifestant (si fas est cum reverentia tamen dicere) ad similitudinem aliquam Divinitatis; quæ licet omnia ineffabili substantia sua repleat, Scriptura tamen cœlo insidere confirmat. Dignum enim fuit ut arcem peteret, quæ se noverat cœlesti operatione sublimem; et tali loco præ cæteris versari, unde reliqua membra debaissent competentem regimen gubernari. Nam et ipsa figura capitis sphaera [ed., sphaeroides] pulcherrima est, in qua sibi immortalis atque rationalis anima dignam faceret mansionem. Certe corporalia videamus. Ignis iste mortalis semper tendit ad summum, et quod habet subtilissimam naturam, ad superiora sine dubitatione festinat. Sunt et alia hujus credulitatis indicia. Nam cum medendi peritissimi testam capitis humani, gravissima percussione contractam, in soliditatem pristinam revocare contendunt, membranam qua

A teneritudo cerebri communiter, a sanguinea fœce detergere cupientes, frequenter attingunt; quæ statim ut tacta fuerit, in tantum stuporem homo pervenit, ut vel percussus alibi graviter, sentire non possit; sed mox iterum, ut se manus a cerebri impressione suspenderit, ad intellectum consuetudinarium redit, vocem sensumque recipiens, quid de seipso jam agatur agnoscit. Quod in aliis utique membris non probatur accidere, quamvis immanium vulnerum foveis [ms. Aud., in magnam vulnerum foveam] excaventur. Additur etiam quod et sano corpori ad hanc rem pertinentia non minima signa proveniunt. Nam cum fuerit aliquis nimia indignatione flammatus, animumque suum astu cogitationis accenderit, non fluctu viscerum, non pectoris commotione vexatur, sed statim capitis dolore percutitur; ut illic videatur anima fatigationis signa reliquisse, ubi magna visa est virtute contendere. Ibi etiam fieri absolute sentimus animæ nostræ quosdam fluctus, quosdam impetus grandiores, ut ante oculos nostros veniant, quæ absentia nullus ignorat. Tendimus quidem vigorem animi in diversas partes multasque regiones, et phantastica imaginatione ad capitis nostri judicium perducitur, quod per diversas mundi partes cognoscitur exquisitum. Denique oculos nostros desigimus omnino cogitantes, aurium sensus obstruitur, gustus cessat, nares ab odoratibus vacant [ms. Aud., non odorantur], lingua non habet vocem, et multis modis per talia signa cognoscitur anima in suis quodammodo cubiculis occupata. Hæc ergo, ut putatur, in edito constituta, quasi pro tribunali sedens, appetitorum suorum noscitur esse moderatrix, boni malique judex, ambigua discernens, noxia respiciens, cum tamen **634** ei gratia Divinitatis infulserit.

Fuit quidem in primo homine beatitudo naturalis, liberi arbitrii potens, et inviolata sententia; sed infelici transgressione deceptus, diabolica fraude perdidit, quod posteris traditurus acceperat; et ideo ad nos transmittere non potuit quod amiserat. Inde propagatus interitus, inde humani generis nutrita defectio, inde ignorantia rationi contraria, inde noxiæ curæ, inde penitenda consilia, inde obscurata cognitio, turpe desiderium, justitiæ neglectus, inde mille criminum lapsus, et plura nobis cum pecoribus communia, quæ Divinitas fecerat esse discreta.

D Prænantiat enim nobis (proh dolor!) solis discessio serenitatis adventem, futuras tempestates ventorum commotione dignoscimus, venturam sæculis ubertatem temporum ratione colligimus, lætitiâ nobis interdum ignari [ms. Aud., ignoratam] animi præsa-gitione promittimus. Sed quid tale ignorare potuisset anima, si ejus fuisset dignitas custodita? Depressa est juste ad ignorantiam, quæ scire voluit contumaciter vitata. Modo enim signis aut conjecturis sapit aliqua, quæ sine labore scire potuit universa. illud

^a D. Cyprianus, lib. de Nativitate Christi : *Spiritu sancto obumbrante incendium originale extinctum est, etc.*

^b Ms. Aud., *amissa statuta*. Ed., *anima statum, quæ, etc.*

tamen sancta conversatione purgata, Divinitatis auxilio recipit, quod insidiis decipientis amisit. Illuminata videt a Creatore, quæ fuscata non potest a semetipsa cognoscere. Narrata sunt de anima, quanta probantur esse concessa. Sed convenit ut de ejus templo dicamus: quoniam illa imago Dei non patitur ut corpori deformi conjuncta esse videatur.

CAPUT IX.

De positione corporis.

Procerum animal et in effigiem pulcherrimæ speculationis erectum, ad res supernas et rationabiles intuendas, cujus harmonica dispositio ingentia nobis sacramenta declarat. Imprimis caput nostrum sex ossibus compaginatum, in similitudinem cœlestis sphaeræ rotunda concavitate [ms. Aud., rotundæ concavum] formatum est; ut senarium illum perfectissimum numerum sedes nostri cerebri, in cujus organo sapimus, contineret. Hinc et oculi, quasi sacrorum Testamentorum pulcherrima duo volumina [ed., lumina] collocantur; ad quorum similitudinem omnia nobis combinata descendunt, ut aures, nares, labia, brachia, latera, crura, tibiæ, pedes. In hac enim mystica dualitate compago totius corporis continetur; et sicut illa Testamenta ad unum respiciunt, unum sapiunt, ita hæc officia in unam se convenientiam operationemque conjungunt. Sed hæc tamen parilitas, pulcherrima distributione consociata, alterutrum sibi mutuali ornatum.

Sunt etiam singularia in medio constituta, ne in unam partem præjudicialiter vergentia [ed., urgentia], alteram competenti decore nudarent, nasus, os, guttur, pectus, umbilicus, et genitalium virga descendens, quæ laudabilia et honoranda monstrantur, quando in medio collocata consistunt. Capiti autem nostro, quod sensus capit universos, recte cervix quasi quædam columna supponitur, docens nos religionem sanctam in unam fidei consistere validissimam firmitatem. Lingua quoque, vocis nostræ decentissimum plectrum, data est ad sermonum nostrorum convenientiam temperandam, ut nos articulata verba ab animalium confusione distinguere. Nec illud videatur incassum, quod uni gutturi duæ serviunt digestiones, scilicet, ut omnis intellectus prudentis animæ, quasi cibus acceptus, et rationis calore decoctus, per gemina Testamentorum itinera competentibus tractatibus explicetur. Et quoniam neque cornu, neque dente, neque saga (sicut alia animalia), corporis humani forma se prævalet vindicare, robustus illi thorax brachiaque concessa sunt, ut illatam injuriam manu defenderet, et objectu pectoris [ed., corporis] quasi quodam clypeo vindicaret. ^a Genitalia vero

^a Genitalis membri dignitas. Vide Gregor. Nyssen. de Fide, Lactantium lib. de Opificio Dei cap. 13. Queri satis est homines impios ac profanos summum nefas admittere, qui dignum et admirabile Dei opus, ad propagandam successionem inexcogitabili ratione provivum et effectum, vel ad turpissimos quæstus, vel ad obscenæ libidinis pudenda opera convertunt, ut jam nihil aliud ex re sanctissima petant, quam inanem et

nostra in magnum ministerium [ms. Aud., mysterium] quis dubitet attributa? Unde, præstante Deo, hominis reparatio fecunda procedit: unde mortales nesciunt habere defectum, quando, personis pereuntibus, genus noscitur servari posse continuum. Decorum membrum, si non fuisset turpi libidine sordidatum. Quid enim illo pretiosius esset, si inde humanum genus sine culpa præcideret? Sic omnia præconialia creata sunt, si peccatus pollutentibus non redderentur obscena.

Hoc autem corpus animatum quinque sensibus administratur ac regitur; qui licet sint communes cum belluis, a nobis tamen rationabili judicio melius distinguuntur atque complentur. Primus eorum visus est, qui aere illuminato colores recipit corporales, et in eis suas proprietates agnoscit. Aspectus enim est (ut veteres definire maluerunt) vis animæ spiritualis, egrediens per oculi pupillam, res non adeo longinquas attingens, sed ad quas poterit pervenire, dijudicans: illud videns, ad quod destinatur ut videat. Nam si de interioribus suis oculi viderent, etiam seipsos sine dubitatione conspicerent. Hoc etiam Pater sensit Augustinus. Secundus auditus est, qui concavis et cochleatis auribus sonos accipit, aeris verberationibus concrepantes, ratione dijudicans quid sit auditum. Tertius odoratus est, qui diversos odores assumens, vim redolentium corporum, quasi quodam invisibili fumo naribus suscepto, competenti aspiramine perpendit. Quartus est gustus, quod multarum rerum saporem palati dijudicatione cognoscimus. Quintus est tactus, qui etiam cunctis membris communiter noscitur attributus. Elegantior nobis in manibus est, quæ singulariter datæ sunt ad multas cogitationes nostras communiter [ms. Jur., comiter] explicandas. Altera enim per illas evenit firmiter memoria; nam quod oblivisci possumus, istis scribentibus sine labore retinemus. Hæc sunt diversarum artium opifices, et pene totius nostræ operationis effectus. Nam quid prodesset sensum aliqua facienda concipere, si hæc laboriosa manus non probaretur implere? Nec illud arbitror prætereundum, quod pedes nostri manusque denaria digitorum quantitate formantur ^b, ut cursus vitæ nostræ atque operatio sacramenta cœlestis Decalogi contineret: ne præter legem **635** Domini aut cogitare aliquid, aut agere deberemus. Facies ipsa prudentiæ patefacit indicia; in effigie nostra exeunt occultæ cogitationes, et ex hac parte cognoscitur qualis intus animus voluntasque versetur ^c.

Vultus siquidem noster, qui a voluntate nominatur, speculum quoddam est animæ suæ: quia qui ^d substantialiter non cernitur, per hujus habitum evidentissime declaratur. Quanta possint de membris

sterilem voluptatem. Adde locum Deuteronomii cap. xiv.

^b Tale est illud quod scribitur in Symbolo fidei Judæorum, p. 50, affirmativa esse Moysis præcepta 248, quot hominum membra, id est ossa a medicis numerantur: et negantia esse 365, qui numerus est dierum anni.

^c Ms. Aud., quales intus anima voluntates voluet.

ejus reliquis dici! Cur triginta duobus dentibus gingivarum nostrarum ordo clavatus sit? Quare cervix nostra septem nodis, spina viginti tribus spondylis colligatur? Costæ viginti quatuor radiis pro viscerum defensione flectantur: ne teneritudo illa interaneorum importuna facillime læderetur injuria? Nervi quam congrua dispersione corpus omne contineant, Quomodo venæ nutritibili sanguine competenter irrigent membra? Quemadmodum ossa nos medullata corroborent? Cur unguibus nostris commune sit jugiter crescere cum capillis? Quam decore, quam utiliter carnes nostras vestiat cutis, ut nec humor interius turpiter defluat, nec pudicitudo coloris subducta venustate deperat?

Sed cum membra singula diversa corpori præbere videantur officia, aliudque nobis sublime, aliud mediocre, aliud sit in ultimo constitutum, in tantam complexionis gratiam convenerunt, ut omnia sint [ed., sibi] necessaria, omnia probentur accommodata, sicut Apostolus ait, cum Ecclesiam Dei studio charitatis adunaret: *Non potest dicere oculus manui: Non es mihi necessaria; aut iterum caput pedibus: Non desidero operam vestram; sed multo magis quæ videntur membra corporis infirmiora esse, necessaria sunt; et quæ putamus ignobiliora esse corporis, his honorem abundantiorum circumdamus* (1 Cor. xii, 21, 22, 23). Deus enim ita temperavit corpus atque distribuit, ut membra inter se mutuis adjutoribus indigerent.

Sed hoc, propter nimiam prolixitatem in summam dictum, abunde sufficiat, nullum corporale animal in tantam mysteriorum significationem fuisse formatum. Debuit enim consilio summo fieri, quod videbatur rationabili animæ esse conjungendum. O summi opificis creatura mirabilis, qui sic humani corporis lineamenta disposuit, ut si primi hominis non esset peccatis gravantibus onerata, magnis muneribus non fuisset exulta! Qualia enim meruit tunc habere libera, quæ nunc tot bona noscitur retinere damnata? Verum ista caro, quamvis diversis vitiis appetatur, multisque vulneribus lacerata subjaceat, ipsa tamen est quæ cœleste Psalterium canit, quæ gloriosos martyres facit, quæ conditorem suum visitata promeruit, quæ ipsam quoque vitalem crucem sancti Redemptoris accepit: merito jam spiritalis futura creditor, quando et hic mortalis tanto munere perfuncta gloriatur. Sic enim ista magna quidem natura, sed originali delicto peccatis quotidianis obnoxia, jejuniis, elemosynis, assiduisque orationibus divina se suffragante gratia componit: sic emundatis sordibus peccatorum lucidam præparat mentem, ut suum suscipere mereatur auctorem. Fit Dei templum, quæ se criminibus non concessit hospitium^a. Credo divina miseratione provisum, ut corpus subderet animæ, animam sibi, totumque salubriter ad Deum respiceret Creatorem^b.

Peractis his quæ dicenda fuerunt, congruum videtur de animarum signis indicibusque disserere: quia

A licet earum substantia una esse videatur, longe tamen disparibus qualitatibus segregantur. Ac primum dicamus quemadmodum malorum hominum consuetudo moreque declarentur; quatenus quos interius videre non possumus, quibusdam indicibus extrinsecus approbemus.

CAPUT X.

De cognoscendis malis hominibus.

Omnes igitur animæ sine recta fide teterrimæ sunt, ut philosophorum, qui non Creatoris legem, sed humanum potius errorem sequuntur; et quamvis doctores videantur esse mortalium, et se disciplinarum colibus [ms. Aud., cautibus] nitantur abstergere, superstitionis tamen æruginis non declinant. Qualis enim dementia est illum colere quo melior est, et credere præstare posse qui sibi non prævalet subvenire? Nihil enim cuiquam prodest vitasse noxias cupiditates, enervatam non amasse luxuriam, deceptricom fugisse fallaciam, alienum se a terrenis vitiis effecisse; quia necesse est laboret incassum, qui remuneratorem bohorum omnium sibi reddit infensum. Cujus enim præceptis obediet, si latorem legis ignoret? Graditur sine via, respicit sine lumine, cogitat sine sapientia, currit veloci gressu, nec reperit ad quod venire disponit. Hi possunt ad presens florere, sed fructum non probantur inferre, quia gratia eorum non in radice viguit, sed in foliorum se tantum ostentatione jactavit [ms., jacuit].

Nam et illi in eadem parte sunt, qui, etsi recto credunt, fœdis tamen sceleribus polluuntur: quoniam cum se gravibus peccatis connectunt, a Creatore dissolvunt. Tunc immortalis anima fit mortua tenebris suis: incipit amare quod perit, incipit odisse quod vivit; virtutes odit, vitia semper affectat, et lamentabili obscuritate fuscata, rationem mundissimam non habet, quia in gurgitem se perversitatis immerat, mox ad antiquo hoste captiva [ed., capta], ad vitia præceps agitur, et per corporis illecebras sumit de ejus obnoxietate victorias. Est enim ægra et peccatis semper anxia: ipsa se condemnans, quam nullus accusat: ut merito mors vitalis, ac vita mortalis talibus provenisse dicatur. Hanc si miserator ille rexpexerit, oculumque mentis corporeis excessibus obcæcatum fuerit illuminare dignatus, ad liberatricem pœnitentiam trahit, evadendi donat effectum, quæ pereundi primitus videbatur habuisse desiderium. Tunc felicitior, cum fleverit; tunc celsior, cum se prostraverit: lacrymis reparat quod gaudendo perdidit; et quæ ad hostem voluptatibus invitata pervenit, ad salutarem Dominum prosperrime contristata festinat. Sed quamvis eas non sit fas hominibus intueri, tamen evidentibus indicibus suas qualitates aperiant; ut et illas possimus advertere, de quibus aliquid non probamus audivisse.

Malis nubilus vultus est in qualibet gratia corporali; mœsti etiam, cum lætanter agunt, cum paulo post

^a Ms. Aud., quem antea pro criminibus non meruit habere hospitem.

^b Ms. Aud., totumque reciperet creaturam.

poniteant, deserti impetu voluptatis suæ, subito in A
 iustitiam redeunt; oculi interdum, supra quam ne-
 cesse est, commoventur; iterumque cogitantes in-
 fixi sunt, incerti, vagi, fluctuantes, ad omnia trepidi,
 de cunctorum voluntate suspensi, caris anxii, sospi-
 cionibus inquieti; aliena **636** de se iudicia sollicitè
 perscrutantur, quia dementer propria perdidit: quæ-
 rendo mundanæ vitam, calamitatem infernæ
 mortis incurunt; et dum lucem temporalem avidè
 cupiunt, tenebras perpetuæ noctis acquirunt. Rela-
 tiones suas inexplicatas sæpe derelinquunt; saltu
 quodam ad aliud transferuntur: cum nihil agant,
 semper eos æstimes occupatos; formidolose vivunt,
 etiam cum nullius insecutione vexantur: pœna est
 illis conscientia sua, et a se sustineant omnia, cum
 ab aliis gravia nulla patiantur: eorum et ipse odor
 acerbus [ms. Aud., acerrimus] est, nisi cum suavissi-
 mis inhalationibus superstites condiuntur. Necesse
 est enim ut odore delectetur peregrino, qui offendi-
 tur proprio. Veniamus ad illas sanctæ Trinitatis fi-
 deles animas, quæ prædicatam retinent apostolicam
 disciplinam, et in gloriosissima voluntate constantes,
 revera similitudinem supernæ servare probantur
 imaginis [ms. Aud., supernam... in imaginibus].

CAPUT XI.

De cognoscendis bonis hominibus.

Sanctarum igitur animarum et in ista communi
 vita magna jam virtus est. Nam carnem illam expu-
 gnatricem humani generis per quietem debellant, et
 victrices sui sunt, dum studentes constantis [ms. C
 Aud., conscientiæ] vivo corpori mortem delectantur
 infligere. Væ autem carni quæ hic superata non fue-
 rit; nam quæ in hac conversatione vincitur, illic sine
 dubio coronatur. Vir denique fixus, purus, innocuus,
 omnes laudat, se semper accusat, et cum placeat uni-
 versis, sibi soli displicet. Nimia enim magnitudo est
 suam intelligere parvitatem; nec prævalet hæc nos-
 se, nisi cui jam cœperint divina patescere. Hi tantum
 expeditius ad superna volunt, quantum se onerosius
 in humana conversatione castigant. Imperant corpo-
 ri, quia famulantur auctori, et dum se exiguos co-
 gnoscunt, ad culmen magnæ perfectionis evadunt.
 Nullum lædere cupiunt, læsi semper ignoscunt. Cha-
 ritatem et illis impendunt, qui eos scelerato odio per-
 sequuntur.

Tales animæ (Domino præstante) etiam noxiis spi-
 ritibus imperant; et illi, quos mundus patitur in-
 festos, a creatura minore superant. Adhuc in corpore
 positæ, fortiores sunt angelis malis; adhuc
 ieduta carne jubent potestatibus aereis; et quorum
 tentationibus non cedunt, eis divina virtute domi-
 nantur. Istæ enim immortales proprie sunt dicendæ,
 quas nulla pœnitudo disruiat, nullus mœror affligit,
 quæ sibi nequeunt [ms. Aud., non quærunt] re-
 putare, quod probantur existere. Inopia ditescunt,

A carceribus lætæ sunt; et inter hæc jure sæcula illis
 obediunt, quia semper bonos sequuntur: contra per-
 secutores fortiore semper eriguntur audacia^a, quando
 suis lucis illis principium est bonorum; et in æterna
 beatitudine recipiunt, quod in temporali conversa-
 tione gesserunt. Sic sanctorum animæ adhuc in isto
 sæculo commorantes, dum longa sint habitationis
 contrarietate districtæ [ed., distractæ], tamen bonis
 angelis videntur esse concives, et jam ex magna
 parte consortes.

Moyses enim (Exod. xiv, 22) per maria terrenum iter
 aperuit, aquarum domicilia siccis pedibus transmeavit;
 et tam magni fluctus quasi latere utroque constructi,
 in speciem rupis peregrina soliditate riguerunt.

Meruit Elias ne plueret: obtinuit etiam ut se de-
 sideratus imber effunderet (III Reg. xvii, 1, et Jac.
 v, 17); et unus homo beatis supplicationibus egit
 quod generalitas, cum suspenderetur, impetrare non
 meruit. Istis enim, qui se cœlesti conversatione mun-
 dificant, virtus supernæ miserationis conceditur^b,
 quam homo propter originale vitium habere non po-
 test. Cum creati per mundum transeuntes, majestati
 semper affixi sunt: quibus tam assidue præstantur
 magalia, ut plane videantur esse miracula.

Elisæus discipuli sui oculos cœlestem militiam non
 videntes aperuit, exercitus hostium cæcitate percus-
 sit (IV Reg. vi, 17). Ademerunt nonnulli flammis in-
 cendia; vitalem calorem frigidis cadaveribus reddi-
 derunt; leones feroces ad sepeliendum corpus con-
 venire fecerunt, et in vicem ratis homines legimus
 vexisse crocodilos; liquorem converterunt in duri-
 tiam silicium; latios jusserunt manare de siccitate
 saxorum; illæsis vestibus prunas acceperunt; prop-
 riis plantis jusserunt ambulare claudum; solem præ-
 ceperunt stare celerrimum. Humano verbo facta est
 naturæ diversitas; et in tantam gratiam sunt recepti,
 ut et ipsis potuisset famulari, quod servire mundus
 mirabatur auctori.

Quid jam de imperio vocis dicamus, quando et ve-
 stis eorum tacita effectum sospitatis attribuit, et apo-
 stolici umbra corporis periculum mortis exclusit? Sic
 abundantia meritorum et per illud videbatur sanare,
 quod constat in se substantiam non habere. Talis
 anima absolute sentitur, etiam cum ejus existentia
 non videtur.

D Hilaris illi semper vultus est et quietus, mæcie va-
 lidus, pallore decoratus, lacrymis assiduis lætus,
 promissa barba reverendus, nullo cultu mundissimus.
 Sic per iustitiam mentis de rebus contrariis redduntur
 homines pulchriores: oculi læti et honeste blan-
 di: sermo veriloquus, bonorum pectorum penetra-
 bills, cupiens amorem Dei omnibus suadere, quo
 plenus est: vox ipsi mediocris, nec debilis vicino
 silentio, nec robusto clamore dilatata [ed., robusta
 clamore dilatato]: asperitate non frangitur, acciden-
 tibus [ed., accedentibus] gaudiis non movetur: mo-

^a Ms. Aud., inter hæc tamen jure Deo obediunt; et quia semper bonos sequuntur contrariis persecutiones, fortiori semper eriguntur audacia.

^b Ms. Aud.: Istæ enim quæ se... Virtutes superna miseratione consequuntur.

ribus vultuque unus est : templum sanctum, domici-
 lium virtutum; cujus ora se nequeunt immutare,
 dum semper probantur studere constantiæ. Gradus
 quoque ipsius nec tardus conspicitur, nec velox :
 nullum propter seipsum videt, nulli ^a propter alte-
 rum parcat. Suasor recti, sine arrogantia docens,
 cum humilitate liber, cum charitate districtus; ut
 tam grave sit eum deserere, quam invitum est ab
 ipsa quoque vita discedere ^b. Amator salutiferi se-
 creti existens, nulla libidine sauciatur, contentione
 nulla succenditur, superbia non inflatur, invidiam
 non habet, fratrum nulli loquitur quod poeniteat, nil
 audit absurdum. Multam turbam vitiorem Domini
637 certamine [*ed.*, sine certamine] vincit, quando
 solitudinis gratia suffragatur. Tunicam posremo
 suam, quamvis more cutis una sit, suavissimis implet
 odoribus; fragrat, super divitis Indiæ pigmenta trans-
 cendens. Agnoscitur in illo humanum corpus habere
 a: ornata sua; scilicet, dum nulla crapulatione disten-
 ditur, in odores non exsudat acerrimos. Facile est ad-
 vertere, quem superna potentia dignatur invisere.
 Nam et ipse quoque animus noster mox gaudet ad tale-
 m, et non admonitus intelligit, quem cœlesti inspi-
 ratione cognoscit.

Verum hæc in sexu validiore non adeo miranda
 sunt. Quis autem digne sufficiat virginum ac vidua-
 rum maximas explicare virtutes, quæ sic ad præcepta
 Dei sancto amore rapiuntur, ut et magnæ patientiæ
 se vigore discrucient, et ad martyrii coronam, victa
 carnis infirmitate, perveniant? Locuti sumus multa de
 anima, diximus etiam de corpore nostro quæ visa
 sunt. Tendamus nunc aciem mentis in futuras retri-
 butiones. Convenit enim ut postquam se creatura
 cognoverit, ad Creatorem suum pura mente festinet.

CAPUT XII.

Quid animæ post mortem agant, et de spe futuri sæculi.

Quærat is forsitan post hoc sæculum animæ nostræ
 quid agant, qualesque permaneant? Respondemus ut
 diversa lectione collegimus. Mors est animæ corpo-
 risque facta resolutio, id est vitæ hujus absentia,
 carnis desideria vel necessitates prorsus ignorans. Nam
 cum fuerimus hac luce imperio Creatoris exuti, simul
 corporis appetitiones et imbecillitates amittimus. Non
 enim ulterius labore frangimur, non cibo reficimur,
 non jejunii diuturnitate quassamur; sed in animæ
 nostræ natura jugiter perseverantes, nihil boni ma-
 lique faciemus, sed usque ad tempus iudicii, aut de
 præteritorum actuum pravitate mœremus, aut de
 operationis nostræ probitate lætamur. Tunc autem
 recipiemus factorum omnium plenissimum fructum,
 quando voce Domini aut repudiati fuerimus, aut ad
 regnum perennitatis admissi. Hanc igitur mortem in
 ista vita pene quietus somnus imitatur, quando sæ-
 culi istius desideria cuncta ambitumque deponit; et

A quidquid hic agiter tranquillus animus sopore mea-
 tis ignorat.

Nam dum corpora sexus summi [*ed.*, sensus suos]
 die resurrectionis in illa celeritate qua sunt omnia
 creata, receperint, quæ erit calamitas miseris in æter-
 num cruciari, nunquamque deficere? Ita enim perpe-
 tuæ pœnæ tradentur, ut infauste semper existere
 comprobentur. Dolor sine fine, pœna sine requie,
 afflictio sine spe, malum incommutabile. Sic enim
 varietas [*ms. Aud.*, veritas] vitiosa puniatur, ut ejus
 damnatio nullatenus immutetur. Miserrimi omnium
 et perdendo quod diligunt, et jugiter patiendo quod
 nolunt. Ævum sine dulci vita, mors sine remediabili
 fine, civitas sine lætitia, patria exosa, amara domi-
 cilia, cœtus tristium, turba lugentium; et quod super
 omnes confusiones deterius est, illos ibi torqueri se-
 cum posse cognoscunt, quos decepti numina credi-
 derunt. In ipso tamen supplicio pro meritorum qua-
 litate diversitas est. Nam et distans beatitudo bonos
 continet, et impios dispar pœna constringit. Ætas
 plane omnibus una atque perfecta futura est. Nam
 quemadmodum ibi erit minor, ubi non creascitur?
 Aut quare senex, ubi non deficitur? Mutabilitates
 istæ ad interitum tendunt. Unam est quodeunque
 perpetuum.

Ex hoc igitur quasi vasto flumine quidam videtur
 rivulus turbidus altercationis exire, si jugi pœnæ
 concedatur æternitas; dum consumptio vix substan-
 tiam permittat existere, quam nullo se permittit
 tempore reparare. Sed istud omnino superfluum est
 C in causarum perennium ratione cogitare. Nam et ta-
 lis pœna ^c esse potest quæ torqueat, non laesinet;
 et talis substantia quæ sensum doloris augeat, non
 defectum mortalitatis incarrat. Ipsa denique anima
 nostra quantis hic cruciatibus afficitur, cum tamen
 nulla defectione solvatur! Montes ^d quoque nonnulli
 quam nimio torrentur [*ms. Aud.*, torquentur] incen-
 dio, et tamen inter flammam suas stables perseve-
 rant! Salamandra incendio reficitur, et ignis calore
 reparatur. Vermiculi quidam aquis æstuantibus nu-
 triuntur. Sic dat istis victum, quod aliis minatur in-
 teritum. Quod si inter has mortales materias tanta
 nos exempla corroborant, quid de illa æternitate
 credendum est, ubi mortalem non invenit, quem
 pœna consumat? Erit ergo miseris conflagratio inex-
 tricabilis et æterna combustio.

B Bonorum autem dona quis dubitet esse perpetua,
 cum se cognoscunt lætitiâ percipere, et ulterius
 tristitiâ non timere; mereri gaudium, quod norunt
 esse continuum? Illic animus sua prospera non pa-
 vescit, sed exultationem propriam semper retinet in
 æternum cogitata [*ms. Aud.*, cognita] prosperitas.
 Advertunt enim beatitudinem suam in summæ esse
 securitate, cum se intelligunt jam non posse peccare.
 Nulla ibi jam quatitur varietate nostra securitas:

^a Ms. Aud.: *Nullum plusquam semetipsum vituperat, nulli.*

^b Ms. Aud.: *districtus: dicens, quam grave sit Deum deserere, eam, injustum ab ipsa perpetui vita discedere.*

^c Vide D. Augustinum, lib. XXI de Civit. Dei, c. 4.

^d De incendiis montium et Salamandra, vide lib. III Variar., ep. 47.

fixa mens non nutat, non fluctuat, non movetur; et in tantæ pacis stabilitate desigitur, ut nihil aliud præter illam contemplationem vel quærere vel cogitare patiat. Sic provenit semper quod libeat, quando non erit quod possit. Vacabimus ibi [ms. Aud., illuc] (si tamen munere Creatoris concedatur) non torpore desidiosi resoluti, sed ad gratiam perfergare intenti. Sensus noster complebitur puritate mitissima: tranquillum erit omne quod volumus. Sine cogitatione sapiemus, sine errore sentiemus. Malum jam nec ab alio capietur, nec extra voluntatem generabitur.

Habebimus hanc esuriam quæ delectet; habebimus hanc assiduitatem quam mens fastidire non possit jugiter amando Creatorem, semperque ejus gloriam suaviter contuendo. Non ibi molesta tædia prægravabunt, non varietas imbecilla confundet; quando talia sunt [ms. Aud., fuerint] quibus afficimur, ut nihil in eis finem optare patiamur. Quies operosa, opera quæta, animi indefecta unitas. Tunc enim divinæ sapientiæ agnitione complemur, nec rerum veracissimus intellectus disciplinis operosis imbuatur, sed inelaborato [ms. Aud., in roboratæ] mentis lumine declaratur. Ibi numerus quantus est, notus efficitur; ibi linearum discretio **638** absolute conspicitur; ibi convenientia musicæ patet; ibi astrorum motus visuali cognitione certissimus est; ibi veritas superna videndo nota est. Dei sapientiam contuebimur, qua majestate singula quæque disponat. Ibi videbimus quam irritè ab incatholicis [ed., a perversis] catholica læserabatur Ecclesia. Ibi eam conspicimus in vestitu deaurato stare Reginam a dextris sponsi et regis sui (*Psal. XLIV, 10*). Ibi cognoscemus quanta fuerit sub sole vanitas vanitatum. Ibi revera cernemus quam salubriter moneremur: *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies (Matth. IV, 10)*: cui omnia comparata vilissima sunt. Qui nunquam aliter fuit, nunquam aliter erit: cum quo esse nemo nisi feliciter potest; sine quo esse nemo nisi infeliciter valet. Sic dum talis agnitio ab anima rationali etiam purgata revolvitur, inveniri ab ea non potest quod amplius expetatur [ms. Aud., expectetur].

Optari quidem possumus, spiritualis homo quarum causarum delectatione saginetur; sed quid sit ille suavitatis modus, sicut legitur, nec mente potest intelliigi, nec sermonibus explicari. Felices qui habent omnia quæ volunt, et nulla adversitate quatuntur. Ibi enim caro animaque æterna pace compositæ, nequeunt inter se sentire contraria. Ibi erunt artus, qui spiritali consensu ornent, non concupiscentia carnali degenerent. Ibi denique cœlesti sobrietate fulgebunt, non autem mundanis cogitationibus ebrii [ms. Aud., ebrii] polluentur. Domicilia plane eorum (ut putamus) in supernis erunt, et terras non appetent, quarum usum necessarium non habebunt. Quocirca non erit permixta, sicut in hoc mundo, habitatio; sed sequestrati ab impiis electi, magna locorum qualitate et regione dividantur.

Civitas cœlestis, mansio secure, patria totum continentens quod delectet: populus sine murmure, incolæ

quieti, homines humanarum rerum indigentiam non habentes. Ibi nullum avida molestat esuries, nullum morbida ægritudo consumit, nullus probatur liberæ erubescere nuditatem, nec quemquam gravia frigora contristant, non æstus anhelum corpus exurit, nullus reparatoris appetit somnos, ubi necio cognoscitur esse lassatus. Omnia blanda, omnia suavia, cuncta tranquilla: quando et ipse mundus noxiam deponens intemperiem, habebit saluberrimam perpetuis sæculis unitatem. Erit illic etiam dies continuus, et serenitas æterna. Sol ibi quidem nulla nube fuscatur, sed omnia de auctoris gratia plus lucebunt. Ibi enim beatis splendor mentis est, et lumen intelligentiæ, ut ipsum, sicut in majestate sua est, mereantur conspiceret Creatorem.

Quocirca libris veterum rationabiliter commemoratur, quod pars illa emundata atque meliorata divino munere veraciter speculetur auctorem, quæ ejus omnimodis [ed., nihilominus] portat imaginem. Inde denique videbimus, unde credimus; et ex ea parte illud summum, eximium, singulare contemplantur, unde utique meliores sumus. Globus iste solis cum hic serenus infulserit, quemadmodum nostri animi sensus permulcet! Lumen quoque terrenum, quanta nos implet gratia, cum videtur! Aspecti flores gratissima nos jucunditate reficiunt. Terram viridem, mare cæruleum, aeris puritatem, stellas micantes eximiis nunc delectationibus intuemur. Quod si magnam præstant dulcedinem, cum ad obtutus nostros venerint res creatæ, quid illa majestas tunc visa conferre creditur, cui nihil simile reperitur!

Tunc perfecte cognoscemus quod modo salubriter credimus. Nec enim aliter animadvertere merebimur, nisi nunc quæ sunt vera fateamur; hoc est, coeternam, incommutabilem, distinctam personis et inseparabilem Trinitatem, replentem omnia simul substantiali virtute sua, unum triplex, trinumque simplicabile [ed., simplabile]: paritatem in omnipotentia, æquiditatem in charitate, unitatem in natura. Hæc excellenter et singulariter simul judicat justitia sua, simul parci pietate sua, simul cooperatur virtute sua: potestas incomprehensibilis, beatitudo mirabilis, ex qua beatur quæcunque beata sunt, vivificantur quæcunque viventia sunt, continentur quæcunque subsistant. Cuncta simul librans, cuncta discernens; quæ ideo in judicando non labitur, quoniam in cognoscendo non fallitur. Cum non appareat, præsens bonis est; et cum nusquam desit, absens malis est: immobilis, quia ubique tota est; incessabilis, quia voluntates suas semper operatur; de toto se audit, de toto se videt; non ex aliqua parte tanquam de membro respiciens, sed omnia undique ita ut sunt perscrutabili virtute cognoscens. Dicitur etiam odorare, gustare, ambulare; sed hæc propter intelligentiam nostram humana consuetudine facere perhibetur, dum inenarrabili [ms. Aud., invariabili] potentia majestatis suæ longe aliter cuncta perficiat. Virtus sancta, universa creans atque disponens, regnat in majestate propria et gloria sempiterna; incomprehensibilis, inextimabilis, et æterna potentia, cunctos

mirabili suspensione consolidat, terras super mare A opponuntur. Sexto, de virtutibus animæ naturalibus [ed., inane] defigit, dat fontibus cursum, mari terminum ponit, serenus coruscat, pius fulminat, ima summaque sapientiæ suæ lege moderatur; scilicet, quia in gubernatione ipsius consistunt omnia, non in suo posse derelicta. Irascitur placidus, iudicat tranquillus, et sine mutabilitate ejus provenit, quod delinquentium reatus excipiet. Rerum humanarum valde miserator, conversis statim parcens, peccantes expectando recurrens; et cum pati nil possit contrarium, magna tolerantia sustentat adversum.

Quantulum est quod hic de illa ineffabilitate sentimus? Ibi plene cognoscimus quam subjecta sint in conspectu gloriæ ejus, quæ miramur, cui præbet ministerium angelica magnitudo, charissimo famulantur excelsi principatus obsequio, innumerabiles potestates fideliter et constanter obediunt, quo semper indiget quævis excellentia summitatis. Quid jam de ejus singulari potentia conjiciamus, quando nec illud modo comprehendere sufficimus, quod ei parere posse minime dubitamus? Tunc liberati intelligimus, cui dementes resistere tentabamus: ad quæ magnifica provocati, quibus videbamur sordibus occupari. Illud vel in momento videre sufficeret, quod nos in æternum promittit veritas intueri. Illic convincitur omnis pravitas quæstionum; illic male credita veritatis ipsius voce superantur. Sine fine regnum, sine nocte lux, sine vitis corpus, sine mortibus vita; et cum omnia dirigantur ad æternum, solum ibi morietur exitium. Magnum est his perfrui, sed multo melius, quod inde non probetur exiri. Vincunt vota C qui vocantur ad præmia. Tunc vere cognoscunt, 639 quam feliciter creati sunt, qui ad tam magna pervenerint. O incomprehensibilis majestas et pietas! Nam inter opera rerum, quibus mundi ambitus opificis laude completur, nihil egregius probatur existere, quam substantiæ spiritalis, quæ Creatorem suum pura mente noscuntur cogitare. Reliqua enim facta sunt ad intelligentium delectationem, hæc autem ad suam beatitudinem, quæ veneratur auctorem.

Tempus est ut quæstionum varietate dimissa [forte demessa] ditorum copiosissimam densitatem in quibusdam manipulis colligamus; ut fideli calculo numerata horreis memoriæ compendiosa brevitate condantur. Primo igitur, ut retinetis, auditores [ms. Aud., adjutores] prudentissimi, proprie dici animam etymologiæ ipsius consonatione docuimus: sequestrantes ab ea vocabula quæ nominum similitudine audientes confundere potuerunt. Secundo, definitionem substantiæ hujus cum suis expositionibus, ut datum constat, absolvimus. Tertio, de substantiali ejus qualitate decursum est. Quarto, monstravimus quemadmodum anima formam habere non possit. Quinto, virtutes ejus morales relatæ sunt, quæ contra vitia hujus sæculi velut quædam arma fortiter

non pauca professa [ed., profusa] sunt. Septimo, de origine ejus, quæ sunt lecta, narravimus. Octavo, sedem ipsius iudiciumque descripsimus. Nono, de corporis nostri positione [ed., dispositione] tractatum est. Decimo, anima infidelis cum suis signis (prout concessum videtur) ostensa est. Undecimo, lucidam mentem et plenam divinitatis pro captu nostræ possibilitatis attigimus. Duodecimo, de spe futuri sæculi nonnulla (Domino largiente) memorata sunt; ut quam immortalem credimus, perennes distributiones nihilominus habere sentiamus.

Clasimus itaque nostrum munusculum numero duodenario, qui cœlos signorum diversitate decoravit, qui annum menstruali venustate composuit, qui B ventos principales terrenæ indigentiaeprovida dispositione concessit, qui diei noctisque spatia horarum congrua quantitate divisit, ut merito et ad animæ dilucidationem hæc supputatio adhiberetur, quæ tantarum rerum naturalium dispositionibus consecratur.

Restat nunc, sapientissimi viri, qui floretis ingenio, ut mole istius mundi salubriter [ed., salutariter] transilita, divinæ misericordiæ nosmetipsos velociter offeramus, per quam plenissime illuminantur cogitantis obtutus. Intelligamus eum, diligamus ipsum; et tunc animas nostras vere cognoscimus, si de illius largitate sapiamus. Ipse enim magister potens atque perfectus est, qui et vera dicit animæ nostræ, et quæ dixerit, eam facit illuminata mente conspiciere. In schola siquidem Christi cor indocibile non potest inveniri, quoniam qui se ei totæ mentis integritate tradiderit, nec ignorare potest quod quærit, nec amittere quod pia remuneratione susceperit:

Fit ergo magna, pretiosa, dives anima, cum se ex proprio pauperem esse cognoscit; potens, si humilitatem saluberrimam non declinet; felicissima [ms. Aud., fidelissima] denique, si servet in carne quæ in æthere superbi angeli probantur amississe. Ad te enim, sancte Domine, nemo se erigendo pervenit: quin potius humiliatus ascendit. Cum altissimus sis, proximior redderis supplicatione curvatis. Nostra tibi humilitas accepta est. Amas quod propter te non quæris, desideras quo non indiges. Ipsa est enim vitæ nostræ mater, germana charitatis, ætuantis animæ singulare præsidium, contraria debellatrixque superbæ; et sicut illa per diabolum origo criminum, ita ista per te noscitur fons esse virtutum.

Hanc tu, Domine Christe, sic nobilitare voluisti, ut eam non solum præcipere, sed etiam suscipere dignareris. Subiisti quippe in assumpta hominis natura iudicium, qui iudicaturus es mundum; cæsus es flagellis, qui exaltas et humilias reges; pertulisti in faciem odiosos consputus [ms. Aud., odiosas irrisiones], quam insatiabiliter videre cupiunt angeli; felle potatus es, qui humanam genus sic habuisti

^a Mss. Aud. et de No, veritas ipsius facie operitur.

^b Ms. Aud., qui insat... videri desideraris ab angelis.

dulce, ut rerum Dominus naturam servi dignareris **A** assumere; patienter coronam spineam suscepisti, qui complex orbem terrarum diverso flore præmiorum; conditionem substisti mortis, qui vitam creatoris tribuisti universis. Tantaque fuit in sancta incarnatione humilitas, quanta est in Divinitate incomprehensibilis majestas.

Per te enim, admirande Domine, pœna facta est æterna requies, passio remedialis, mors fidelium salutis introitus. Hæc enim perpetue dat vivere, quæ solebat extinguere; non injuria, quoniam quæ vitam hominum suscepit, merito jus peremptionis amisit. Data in dedecore, manet in honore: quia res quæ tunc portabant ad inferos ^a, nunc perducunt ad cælos. Vere, Domine, qui sic misericorditer fecisti, potens es! Nullus regum egentibus tuis par est; nullæ purpuræ piscatorum tuorum retibus adæquantur; quando illæ in mundanas tempestates impellunt, hæc ad littus æternæ securitatis adducunt. Pauper de nobis, dives ex tuo. Factus es socius mortalitatis nostræ, ut nos participes redderes æternitatis tuæ. Superbiam humilitate curas, ac lethum morte prosternis. Nosti enim bona facere pro iniquos; convertens in adjutorium, quod præparatum est ad nocendum; potentius esse judicasti læsiones ad utilitatem convertere, quam causas malorum radicibus amputare. Nam quomodo beneficiorum tuorum cognoscerentur signa, si et adversæ parti non monstrarentur iudicia?

Oratio Cassiodori.

Tu ergo, Domine Jesu Christe, qui sic pro nobis flexus es, ut homo fieri dignareris, non in nobis patientis perire quod decrevistis miseratus assumere. Meritum nostrum indulgentia tua est: dona quod offeram, custodi quod exigas, ut velis coronare quod præstas. Vince in nobis invidi potestatem, qui ^b sic decipit, ut delectet: sic delectat, ut perimat. Hostis dulcis, amicus amarus est. Nosti enim quam feraciter lubricus anguis illabatur, squamis reptantibus minutatim corpus omne sollicitat; et ne ejus intelligatur adventus, fixum non habet impressa varicatione vestigium. Invidit (proh dolor!) tam magnis pulis, cum duo essent; et adhuc temporales persequitur, quos impio ambitu fecit esse mortales. Se intercipit, quod alios decipit; et nullo sine corrigi meretur qui [*ms. Aud., quia*] de omnium deceptione damnandus est. Quapropter non possit iniquus, ne convalescat interitus; dominatum **640** in nobis non exerceat, qui nunquam præstitit; sed virtus tua nunc possideat quæ creavit. Doleat periisse quod fecit, dum nos non viderit perire, quos voluit.

^a Ed. et Jur., *pandebat inferos.*

Domine, quia in nobis non est quod remunereris, sed in te semper est quod largiaris. eripe me a me, et conserva me in te. Impugna quod feci, et vindica quod fecisti; tunc ero meus, cum fuero tuus. Via sine errore, veritas sine ambiguitate, vita sine fine. Dona noxia odisse, et profutura diligere. In te ponam prospera, mihi applicem semper adversa. Quia nihil sum sine te sapiam: qualis vero tecum [*ms., tunc*] possim esse cognoscam. Intelligam quid sum, ut ad illud valeam pervenire quod non sum. Nam sicut præter te existere non cepimus, ita et sine te profecisse [*ed., esse proficui*] non valeamus. Omnia vesunt nihilominus in ruinam, quæ a majestatis tuæ pietate fuerint segregata. Te autem amare, salvari; formidare, gaudere; invenire, crevisse; amisisse, perire est. Tibi denique nobilius est servire quam mundi regna capessere: merito, quando ex servis filii, ex impiis justii, de captivis reddimur absoluti.

Quapropter contra peccata nostra misericordiam tuam munimen insurgat, quæ nominis sui testimonio miseris datur; ut trina remunerati [*Jur., trina remunerationis*] conditione sentiamus nobis propitiam Trinitatem. Petimus, quia jubes; pulsamus, quia præcipis; et sine fine conferre mavis, qui semper communes, ut rogeris. O altitudo pietatis! o clementiæ incomprehensa profunditas! Cum nemo possit aliquid accipere, si resistis, vim te precibus nostris pati posse testaris; merito, quando a judice petimus ut ad pœnale iudicium non vocemur, et per legislatoris gratiam speramus eripi, ne possimus a promulgata constitutione damnari. Tibi, sancte Domine, Rex regum, confidenter dicimus: Dimittite peccata, et concede nobis non debita. Omnis te creatura operis tui bonitate collaudat. Debemus tibi quod existimus: obligamur etiam, quod quotidiano munere continemur. Gaudemus et hinc quoque, gloriosissime Domine, quod tua beneficia non irritè postulamus. Tempera, bone artifex, organum corporis nostri, ut harmoniæ mentis possit aptari; nec sic roboretur, ut superbiat; nec sic languescat, ut deficiat. Tu nosti quæ vere moderata sunt. Vasa tua sic reple prosperis, ut capacitas non præbeatur adversis. Dominetur ratio, serviat caro: quoniam a te solo potest effici, ne fragilitate corporis possit offendi. Verum hæc pro nostro modulo, non pro rerum ipsarum magnitudine dicta sufficiant: quando et amplius quam expetebamur ediximus, et alma lumina veracium litterarum breviter talia cauteque docuerunt. Ili enim potuerunt de his inoffense dicere, qui purificati divino munere, probabili se meminerunt conversatione tractare.

^b Ed., *invidam. Ms. Jur., invidiæ pestem, quæ.*